

♦♦♦ HARMAI GÁBOR

Ahogy én megkönyörültem rajtad...

– A Mt 18,28b fordítása és a szívtelen szolgáról szóló példabeszéd értelmezése

1. BEVEZETÉS

Az Esztergomi Hittudományi Főiskolán készülő újszövetségi szószedet¹ korrektúrázása során tűnt föl egy érdekes fordítási probléma a Mt 18,28b-nél, a példázatban szereplő szívtelen szolga követelődzése kapcsán.

Úgy véljük, a szolga itt nem csak egy konkrét követelést fogalmaz meg, ahogyan a modern fordítások sugallják („*Add meg, amivel tartozol!*” – ÚKB, KNB), hanem egy általános erkölcsi imperatívuszt mond szolgatársának: „*Add meg, ha valamivel tartozol!*” A konkrét követelés ennek az imperatívusznak a logikus, de ki nem mondott következtetése.

Jelen cikkben először a fölvetett probléma jelentőségét igyekszünk megmutatni azzal, hogy a fordítandó fél mondat helyét bemutatjuk a példabeszéd egészében, majd összefoglaljuk azokat a nyelvészeti érveket, amelyek miatt álláspontunk szerint a helyes fordítás: „*Add meg, ha valamivel tartozol!*”

2. A PÉLDÁZAT ÉRTELMEZÉSE

Ahogy a bevezetőben jeleztük, a Szentírás eredeti gondolata, hogy a szolga, miközben fojtogatja szolgatársát, erkölcsileg is meg akarja őt semmisíteni. Így értendő a mondása: „*Add meg, ha valamivel tartozol!*” Beleérti, hogy „most konkrétan nekem add meg a 100 dénárt”, de nem ezt mondja ki, hanem kioktat.

¹ Lásd: www.ujszov.hu.

Magatartása látszólag következetes, amennyiben a maga számára sem adósságelengedést kért, hanem csak időt: „*Légy türelemmel irántam, s mindent megfizetek neked!*” (Mt 18,26)

Következetessége természetesen csak üres elvekhez való ragaszkodás,² hiszen fizetéképtelen. Mégis, nyilván úgy gondolja, a király gesztusa, hogy elengedi az adósságot, a király döntése, ő ilyet nem kért. Amit kapott, az nem egyszerűen mennyiségileg több a kérésnél, hanem minőségileg más. Ő a maga részéről nem kér és nem ad adósságelengedést. Persze a lóláb kilóg, hiszen nem adja meg azt sem a másíknak, amit pedig a maga számára ténylegesen kért: nem ad időt sem.

A példázat az emberi imádságról szól, jól fölismerhetően az Úr imájához írt magyarázó példázatnak, midrásnak tekinthető:³ *Bocsásd meg vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek.*

Érdemes azonban fölfigyelni arra, hogy a szolga mást kér, mint az, aki az Úr imáját imádkozza. A szolga türelmet, időt kér, hogy tovább élhessen, és praktikusán mindent ugyanúgy folytathasson, mint korábban. Az Úr által tanított imádság konkrétan a tartozások elengedésére irányul.

A párhuzam a király, ill. Isten gesztusában áll fönn: Isten megbocsátja bűneinket, a király elengedi a szolga adósságát. Ennek van időbeli dimenziója is: tovább élhetünk. Ha azonban csak ezt az időbeli dimenziót látjuk meg, és valóban úgy élünk, mintha nem történt volna semmi, annak nem lesz jó vége: végül is számon kérik rajtunk azt a tartozást, aminek az elengedését nem kértük, és úgy viselkedtünk, mintha nem is kaptuk volna meg.

Ha valódi hittel fogalmazzuk meg a kérésünket, ahogy az Úr imája tanít, és átéljük, hogy milyen ajándékot kaptunk királyunktól, annak az a jele, ha megváltoztatjuk az elveinket és elkezdünk a király módjára viselkedni: elengedjük azok tartozását, akik a mi adósaink.⁴ A példabeszéd ezt kötelességünknek mondja, így értendő a 33. vers „ἔδει – kellett” igéje: Nem lettél volna köteles te is megkönyörülni?⁵

² SCHWEITZER, E., *Das Evangelium nach Matthäus* (NTD 2) (Göttingen 1981) 246.

³ VIVIANO, B. V., *The Gospel According to Matthew*, in *The New Jerome Biblical commentary* (New Jersey 1990), magyarul: *Evangelium Szent Máté szerint*, in *Jeromos Bibliakommentár II. Az Újszövetség könyveinek magyarázata* (Budapest 2003) 143.

⁴ GNILKA, J., *Das Matthäusevangelium 14,1-28,20* (HThK NT) (Freiburg 1988) 148.

⁵ JAKUBINYI Gy., *Máté evangéliuma* (Budapest 1991) 212.

⁶ VARGA Zs., ὀφείλω, in *Újszövetségi görög-magyar szótár* (Budapest 1996; továbbiakban: ÚGMSz) 716.

⁷ JAKUBINYI 212.

⁸ Így a 4 teljes magyar bibliafordításon kívül a katolikus Békés-Dallos és a protestáns Vida Sándor, ill. Csia Lajos-féle fordítás is.

Ha Istenhez fordulunk, ha imádkozó emberekké válunk, meg kell változnunk. Életünket át kell hatnia Isten irgalmának, és amit megtapasztaltunk, azt el kell vinnünk felebarátainknak.

3. A SZOLGA MONDATÁNAK HELYES FORDÍTÁSA

Az „Ἀπόδος εἴ τι ὀφείλεις” felszólítás fordítása látszólag nem jelent gondot: az „Ἀπόδος” aktív imperatívusz aorisztosz, amit kimondottan jól vissza lehet adni a magyar „add meg” felszólítással.

Az „εἴ” konjunktívusz szokásos fordítása „ha”, minimális problémát jelent a „τι”, amennyiben lehet nominatívusz vagy akkuzatívusz, de az „ὀφείλω – tartozom” ige akkuzatívuszt vonz.⁶ Végül is magyaros igevonzattal ez a fordítás: „Add meg, ha valamivel tartozol.”

Látszólag problémát jelent a szövegkörnyezet: a szolgatárs nem esetlegesen tartozik valamivel, hanem ugyanez a vers írja, hogy 100 konkrét dénárral, azaz egy napszamos száz napi bérével.⁷ Ennek felel meg, hogy az összes magyar fordítás az „amivel” határozott névmással fordít: „Add meg/fizesd meg, *amivel* tartozol!”⁸ Hasonlóan a Neovulgata, de az idegen nyelvű fordítások legtöbbször is határozott mutató névmással fordít, és az „εἴ” kötőszót kihagyja.⁹

Valójában meglehetősen ritkák azok a fordítások, amelyek a látszólag kézenfekvő „Add meg, ha valamivel tartozol” mondatot hozzák. Ilyen a Codex Sinaiticus-hoz készített angol fordítás az interneten:¹⁰ „Pay, if thou owest any thing – vö. αποδος ει τι οφιλεις”, ill. az E. Schweitzer kommentárjában található fordítás.¹¹

Fölmerül, hogy ha a fordítási tradíció nagyjából egybehangzó, akkor nem lehet-e szó arról, hogy az „εἴ τι” ezen a helyen sajátos kifejezés, amit indokolt a „mindent, amivel” fordítással visszaadni.¹²

⁹ Számos angol fordítást tanulmányozhatunk egyszerre itt: <http://bible.cc/matthew/18-28.htm>. A föl-soroltak közül egyedül a Darby Bible fordítja le az „εἴ” kötőszót, de értelmileg az sem szakad el a határozott névmásos fordítási tradíciótól, mivel a „me” személyes névmással konkrétan utal a 100 dénárra, amivel a szolga konkrétan tartozik: „Pay me (!!) if thou owest anything.”

¹⁰ Vö. <http://codexsinaiticus.org/en/>.

¹¹ SCHWEITZER 245: „Bezahle, wenn du etwas schuldig bist!”

¹² Így érvel BAUER, W., *εἴ*, in *Griechisch-Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur* (©Berlin 1963) 436: „VII. in Verb. m. d. Pron. indef. εἴ τις, εἴ τι jeder, der; alles, was”.

Ez azonban valószínűtlen. Az „εἶ τι” 11 esetben fordul elő az Újszövetségben: Mt 18,28; Mk 8,23; Mk 9,22; Mk 11,25; ApCsel 24,19; ApCsel 25,5; 2Kor 2,10; 2Kor 7,14; Fil 2,1; Fil 3,15; 1Tim 1,10. A Neovulgata a többi 10 esetben lefordítja az „εἶ” szót a „si” latin kötőszóval, és általában a teljes szókapcsolatot szó szerint adja vissza, a „si quid” szavakkal.

A magyar fordítások is többnyire szó szerintiek, egyedül az 1Tim 1,10-ben láthatunk hasonlót, mint a Mt 18,28-ban választott megoldás: itt magyar fordításaink valóban a „mindaz, ami” kifejezéssel vagy valamely szinonimával adják vissza az „εἶ τι” szókapcsolatot.

Mégsem hisszük, hogy párhuzamot lehetne vonni az 1Tim 1,10 és a Mt 18,28 között. Egyrészt a Neovulgata az 1Tim 1,10-ben is a „si quid” fordítást választja, tehát itt sem feltétlenül indokolt az „ami” fordítás, másrészt a Mt 18,28 esetében a szó szerinti, „ha valamivel” fordítás olyan morális jelentéstöbbletet fejez ki, amit elveszítünk, ha a szolga követelését csak a konkrét 100 dénárra korlátozzuk.¹³

Van itt továbbá egy szövegkritikai probléma. A XVI. és XIX. század között a nemzeti szentírásfordítások a Rotterdami Erasmus által készített görög szentíráskiadáson alapultak. Ez az ún. *Textus Receptus* – elfogadott szöveg, amely kb. a XIX. század közepéig valóban általánosan elfogadott is volt. Ekkor azonban az ősi kódexek fölfedezésével olyan jelentős szövegkritikai munkálkodás kezdődött, amely épp a Mt 18,28 szövegét jelentősen megváltoztatta. A szolga mondata a *Textus Receptus* szerint: „Ἀπόδος μοι ὅ τι ὀφείλεις”. A XIX. század közepe óta azonban a különféle szövegkiadásokban ezt találjuk: „Ἀπόδος εἶ τι ὀφείλεις”.¹⁴

A *Textus Receptus* mondatát egészen pontosan fordítja Károli Gáspár: „Fizesd meg *nékem*, a *mivel* tartozol.” Károli az akkori nyelvallapotnak megfelelően még az „ami” névmást is két szóra tudta bontani, ahogy az általa fordított görög szövegben van (ὅ τι). Másrészt tény, hogy a *Textus Receptus*ban benne van a „μοι – nékem” szó.

Mindez azonban a modern szövegkiadásokból éppúgy hiányzik, mint a legősibb kódexekből. Úgy tűnik, azok a modernebb fordítások, amelyek ezen a helyen az „amivel” szóval fordítanak, valójában a *Textus Receptus*ból indulnak ki, és azzal bírálhatók, hogy nem veszik figyelembe a görög szöveg szövegkritikai megfontolásokból történt újkori megváltoztatását.

A modern görög szentíráskiadások, ill. a legősibb kódexek alapján tehát akkor készítünk helyes fordítást, ha ezt választjuk: „*Add meg, ha valamivel tartozol!*” Ahogy fentebb bemutattuk, ez a fordítás segít a szentírási példázat egészének mélyebb megértésében.

¹³ SCHWEITZER 246.

¹⁴ A GNT27 helyesírási szinten tér el: kis alfával kezdi a mondatot, és az előző szó végén felső ponttal jelzi az idézetet. GNT27: ...λέγων· ἀπόδος...; GNT WH: ...λέγων Ἀπόδος... Az eltérés lényegtelen.